

Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

խաղաղամեջիցը բառին 2 հոգեկ:

Ահա այսպես տարիներով աշխատելու է, ասանկ արդիւնքներ ձեռք բերելու համար Մխիթարական կէտ մը կայ. երբ առաջին անգամ վարժապետանոցը Արարտեան ընկերութիւնը բանալ կուգէր՝ վանայ մէջ, ազգային իշխանութեան կողմէ ընդգրկմադրութիւն կար, ե ոչ իսկ կուգէին ծանուցում ընել հեկեղեցին իսկ այսօր բողոքովին փոխուած, ժողովուրդը կը յուզի, կուգէ որչափ որ կրնայ դրամական օգնութիւն ընել որ վարժապետանոցը կանգուն

Լսում ենք որ Բիթլիսի վրաց թաղամասի
խումբը կրկին անցնելու է Արծրունու թաղամաս,
այդտեղ իր ներկայացուցիչները շարունակելու հա-
մար։

Երևանում հրատարակվող «Պատկերա-
նոց» 23-ի համարի մէջ, կարգում ենք
հետևեալ հետադիւր Էջմիածնից ստացած և ստո-
րագրված Ստեփան Գեղարքունի անունով «Երկի
երկրային ժամը եօթին, եղբորս Բարդուղիմէոս
վարդապետի վրա տասն հոգի թուանգչի յարձակ-
վելով, ձեռները կապել են և բարբարոս կերպով
թակելով, տարան, առում են, խորվրդապա-
հիւրէն անցքի մասին, մենք էլ ստացանք մի
քանի թղթակցութիւններ, որ կաշխատենք հրա-
տարակել «Մշակի» հետեւեալ համարներից մի-
նում։

Ասում են որ Բարդուղիմէոս վարդապետ Գե-
ղարքունի պատժելու պատճառն այն էր, որ այդ
վարդապետը խիստ բողոքներ է գրել Էջ-
միածնում գործվող զեղծութիւնների դէմ և աներկիւղ
կերպով իր ստորագրութեամբ ներկայացրել է
այդ բողոքները Վեհափառին, Արեւիկին և այր-
կուրորդին Այդ բողոքներից մինը տարված է «Պե-
տական» մէջ, նոյնպէս ուղարկված է մեր խմբա-
գրութեանը, մեր լրագրի էջերում տպագրվելու
համար։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Իշխան Բիւմարի այն գործիչներից է, որ
ունի յուսահատեցնում է առաջին պատա-
հած անաջողութիւնը։ Նա գիտէ օգտվել
գործերի ամենանշանակաւոր գրութիւններից և
հաստատ պահպանում է մի անգամ իր մը-
շակած պրոգրամը, ինչպէս և ինքն շրջա-
պատող քաղաքական պայմանները (նշա-
թիւնները, որոնց պատճառով կառավարու-
թիւնը այդչափ մեծ ծախսեր արաւ, պե-
տական կանցլերի ներքին քաղաքականու-
թեան համար տխուր հետեւանքներ ունե-
ցան) ցանկացած կառավարչական մեծամաս-
նայ, իրիմեան գլուխ կը կանգնէ տեղական
ուժերով աշխատելու փորձագայեանին կը հե-
ռարեն որ երկայ իրենց հետ գործէ։ Այս
երկայից բաւական է ցոյց տալ թէ ինչ աստի-
ճան օգտակար է տեղական ուժեր պատրաստել
և Արարատեան ընկերութիւնը, որ այդ ուժերը
պատրաստել իրեն նպատակ ունէր, բաւական
յաջողած է Վանայ մէջ։ Իրիմեան սրբազան,
վանեցիկ և Կ. Պոլսէն անտեք որ վարժապետա-
նոցի շարունակութիւնը կը վախճալին, փութա-
լու պէտք ալ ունին։

Եթէ Կ. Պոլսէն ոմանք զանազան իմաստա-
կական պատճառաբանութեամբ կուզեն որ հայ
ազգը Վանի վրայ ուշադրութիւն չը դարձնէ,
օտարականք մեզմէ լաւ հակացած են թէ՛ նորա
որք կուզեն հայ ազգին մէջ գործ տեսնել, պէտք
է վանեցւոց զատարարութիւնը իրենք ստանա-
նեն։ Զիջուի՞նք արդէն Վան հասած են
և հոն կուզեն մեծապէս գործել, դրամ ունեն,
պաշտպանութիւն ունեն, զօրութիւն ունեն։
Մեծ վարժարան մը բանալու կաշխատին, և մեր
վարժապետանոցի փակմամբ իրենց գործը շատ
կը դիւրանայ։ Արդէն ամերիկացի միաբնակարար ալ
երկար ատեն է Վան են և անտեք ալ կարու-
ցութեան տէր մարդեր են։ Ներքին է մեզ ան-
տարբեր կենալ և թողուլ որ Հայաստանի սրտին
մէջ օտարազգիները կրկին մեր ապագայ սե-
րունդը ինչ բարձր կրթութիւն ալ տան, ան-
շուշտ ազգային ոգւով չէ, և միթէ մենք կարող
չենք ուժերնիս միացնելով այդ կրթութիւնը
մենք տանք, և մեր ազգի ապագան մենք մեր
ձեռքովը պատրաստենք և չէ թէ թողունք օտար-
ներուն։ Այս կէտին վրայ ուշադրութիւն ընելու
ենք, ուրիշ նամակաւ մը թերեւ յիշեցնենք թէ
ինչ էր վարժապետանոցի կուլումը և թէ ներքին
է հայ ազգին որ թող տայ այդ հաստատութեան
աւերակաց վրայ օտարականք չենք բարձրաց-
նեն։

Հայաստանի բարեկարգութեանց խնդրոյն վրայ
շարունակ տարաձայնութիւններ կան, բայց
ոչինչ իրական «Ֆառ» կը հաղորդէր թէ զան-
ձային բարեկարգութեանց խնդրէն վերջը պիտի
գայ Հայաստանի բարեկարգութեանց հարցը։

Նույն թեան տեղ դարձեալ ընտրութեան նախ-
կին ինքնուրոյն կուսակցութիւնները այն
զանազանութեամբ միայն, որ իշխանին
ընդդիմադրող տարրերը աւելի էլ զօրեղա-
ցան։ Բերլինը ընտրեց քաղաքական անա-
ջադէմներին և զիստապաշտ նրանց, որոնց
իշխան Բիւմարի իր անձնական թշնամիներ
է համարում։ Այնու ամենայնիւ այդ անա-
ջողութիւնը չարքելեց իշխանին ընդա-
նալ իր ընտրած ճանապարհով, ինչպէս
զգուշութեամբ համբերութեան և հաստա-
տամտութեան օգնութեամբ։ Գերմանիայի
պետական կանցլերը դեռ ևս յոյս ունի հա-
մագիլ հասարակութիւնները, որ իր անտեսա-
կան նախազիծները շատ օգտաւէտ են։ Ու-
սանողական մի ընկերութեան մատուցած
ուղերձին իշխան Բիւմարի պատասխանում
է, որ միանգամայն ոչինչ չէ կարելի ձեռք
բերել և որ պետական հարցերի վերաբերու-
թեամբ պէտք է դիտել այդ համբերութեամբ
նպատակին ձգտել։ Ամենագոր կանցլերի այդ
յայտնութիւնը շատ նշանաւոր է. նա
յայտնութիւնը շատ նշանաւոր է. նա
յայց է տալիս, որ իշխանը յարգում է ըն-
տրութիւնների ժամանակ յայտնած երկրի
կամքը, միայն թէ իր իրաւունք է համա-
րում ազգի հասարակութեան վրա և աշ-
խատել, որ վերջինը համակրէ իր անտե-
սական նախազիծներին։

Բայտատագը երեւի կը գումարվի նոյն
երկրի 21-ին։ Նրա քննութեանը կառավարչ-
վին կայսերական բիւրոսը 1882 թուա-
կանի համար։ Բացի այդ բայտատագը իր
առաջին նիստերի ժամանակ պէտք է քննէ
այն ծախսերը, որոնք հարկաւոր են եղել
Համբուրգ քաղաքը կայսերական մարտի
գաշնակցութեան հետ միացնելու համար։

Լայպցիգի ուսանողական ընկերութեան
ուղերձին իշխան Բիւմարի հետեւեալ պա-
տասխանը տուեց. «Ճնորհալոյ եմ ձեր հե-
ռադրի համար։ Բերլինի ընտրութիւնները
ինձ չը զարմացրին և չը յուսահատեցրին։
Ծանր հիւանդութեան բժշկութիւնը ժա-
մանակ և համբերութիւն է պահանջում։
Ուրախ եմ, որ գերմանական ուսանողները
ինձ հետ միասին հաստատ հաւատում են
ապագային։»

Բայտատագի անդամների ընտրութիւննե-
րի մասին դեռ ևս հաստատ գաղափար չէ

կարելի կազմել, մինչև յայտնի չեն ինչ
100 կրկնաքուէարկութիւնների հետեւեալ-
ները։ Եթէ այդ կրկնաքուէարկութիւնները
կառավարութեան համար մինչև անգամ
աջող լինեն, այնու ամենայնիւ պահպանու-
ղական երկու խմբերը կենտրոնի հետ
հաղիւ թէ կարողանան նշանաւոր մեծա-
մասնութիւն կազմել։ Հիմնուեց կառավա-
րութիւնը սկսել է շողորդել կենտրոնա-
կան կուսակցութեանը, որ այժմ առաջուա-
նից աւելի ուժեղ է։

ՖՐԱՆՍԻԱ

Պատգամաւորների ժողովի անդամների
թիւը համարվում է 557, բայց իսկապէս
ներկայումս միայն 540 անդամներ կան,
որովհետեւ նրանցից մի քանիսը ընտրված
են մի անգամից մի քանի նահանգներում
ժամանակաւոր նախագահի ընտրութեան
չէին մասնակցում 176 պատգամաւորներ
«Հալախ» ընկերութեան տեղեկութեան
համեմատ նոր միւնիստրութեան մէջ լին-
վել կը ստանայ ֆինանսների, իսկ Ֆրէյսինէ
պատեհարգական միւնիստրի պաշտօնը, Ժիւլ
Ֆերրի դարձեալ ժողովրդական լուսաւորու-
թեան միւնիստր կը լինի։ Բրիսոն ստիպված
կը լինի բուսականաւոր պատգամաւորների
ժողովի նախագահի պաշտօնով։ Ասում են,
որ Պամբետտա նոր միւնիստրութիւնը կազ-
մուեց յետոյ ժամանակաւորապէս կը դա-
դարեցնէ պատգամաւորների ժողովի պա-
րագումները, որպէս զի ժամանակ տայ
իր կառավարութեանը գործերի գրութեան
հետ լաւ ծանօթանալու համար։ Պամբետ-
տա բողոքովն չի նախագահի պատգամա-
ւորների ժողովի նիստերին, որպէս զի ցոյց
տայ, թէ ինքը պատրաստվում է միւնիստ-
րութիւն կազմակերպել։ Մասնաժողովը, ո-
րին յանձնված էր Պամբետտայի ընտրու-

թեան վերաբնութիւնը այդ ընտրութիւնը
կառարկապէս կանոնաւոր յայտնեց։

Հոկտեմբերի 31-ի նիստին պատգամա-
ւորների ժողովը շարունակում էր պատգա-
մաւորների ընտրութեան վերաբնութիւնը
Պամբետտայի ընտրութիւնը հաստատվե-
ցաւ, որովհետեւ նրա դէմ բողոքը ստորագր-
ված չէր։ Այնուհետեւ նախագահը յայտ-
նեց, որ Տոնի Բէլլիւան մտադիր է խօսել
Պամբետտայի ընտրութեան մասին։ Յիշեալ
պատգամաւորը ասեց մօտաւորապէս հե-
տեւելու։ «Իմ պարտականութիւնն է յայտ-
նել կարծիքս, բայց խոստանում եմ չափա-
ւոր լինել։ Պաշտօնական կանգիդատուան
նշանաւոր դեր էր կատարում Պամբետտայի
ընտրութեան ժամանակ։ (նշաւորական ժո-
ղովի ժամանակ թաղապետը նրա կողքին էր
կանգնած։) Գա ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ պաշ-
տօնական ճնշումն Գուէարկութեան ժա-
մանակ պոլիցիականները հետաքրքրեց
րակութեանը զահլիճից և ձայների հաշ-
ւելը փակված սենեակի մէջ կատարվեցաւ։
Բայց ես կը թողնեմ այդ փաստերը և կը
խօսեմ զլուսաւորապէս նրանց բարոյական
նշանակութեան մասին։ Այժմեան ընտրու-
թիւնների ժամանակ դէմ առ դէմ կանգնե-
ցան հանրապետական երկու տեսակ քաղա-
քականութիւններ։ Միապետական ծագումն
ունեցող հանրապետական քաղաքականու-
թիւն, որ յարձակողական ընտրութիւն
ունէր՝ դա իմ հակառակորդի քաղաքակա-
րութիւնն էր, և ազատ քաղաքականու-
թիւն։ Մենք միայն վերջին քաղաքակա-
րութիւնն ենք ծանաչում, որ մտքած է
Բելլիւի նախագծի մէջ 1869 թուականին
և որից հրաժարվեցաւ նրա հեղինակը
Միայն այդ նախագիծն հաւատարմով, մենք
ընդունեցինք Պամբետտայի կանգիդատու-
րան։ Մեր ժողովների ժամանակ ոչ ոք այդ

ինչ լաւ պիտի ըլլայ, ուրիշները քաղաքական
տեսակետներ ունին։ Եթէ քաղաքական հարկ մը
իսկ ըլլայ որ պատրիարքը հրաժարի, միթէ
պէտք չէ որ ջանանք առնեց ալ օգուտ մը քա-
ղիւ և ցոյց տալ որ պատրիարքը Գրան բռնա-
բարութեամբ կը հրաժարի։ Ներսէս պատրիարքը
երազայական համբաւ մը ստացաւ, և այնպէս
ճանչցուած է որ իւր ազգին անձուկը անձ մէկ։
Այս աշակէս գիտեն մեր ժողովուրդի ստուար
մեծամասնութիւնը և օտար ազգերն, արդ երբ
այսպիսի անձ մը մեր ձեռքովը կը կենդանի
մեծամասնութիւնը և օտար ազգերն, արդ երբ
այսպիսի անձ մը մեր ձեռքովը կը կենդանի
մեր շատ պակիս մեզմէ, և այդ համարմանը պէտք
ունենք։

Հոկտեմբերի 16-ին ազգային ժողովոյ նիստը
շատ փոթորկալից եղաւ, խառնաշփոթութիւն մեծ
էր, և թողած տպաւորութիւնը տխուր եղաւ։ Պ.
Պամբետտան հարցում մը ուղղած էր ս. պատ-
րիարքին, որով քաղաքականութիւն կը պահանջէր
այն տարրերութեանց մասին որ կը տեսնուէին
պատրիարքարանէն հաղորդուած Հայաստանի
միջնակարգութեան մասին։ Պ. Պամբետտան այս
կեցած տարրերութիւնը աննպատակ կը գտնէր
ազգային դատին և միանգամայն կը պահանջէր
որ պատրիարքը իր վերջին երկամայ գործող
համարը տայ։ Ներքինեալ կը գտնէր այս
հարցման Որինակը (Մասիսէն) տեսնուած։

Պատրիարքը սրբազանը շատ յուզուած էր, և
բարկութեամբ պատասխաններ տուաւ։ «Վի-
ճակագրութեան մասին յայտարարեց թէ զա-
ւառներու վրայ ըրած է միջնակարգութիւնը, և
թէ վերջը կառավարութիւնը դաւաճներու նոր
բաժանութիւնը ըրած ըլլալով (և այս բանիս վրայ
չէր կրնար երկար խօսել) այս թուոյ տարրե-
րութիւնը անկէ դաշնացած է։ Պատրիարքը կը
նար նաեւ ըսել թէ միջնակարգութեան ժամանակ
ուրիշ պարագայներ կային և ուրիշ յոյսեր, ու
չէր կարծուիր, որ նորաւոր միջնակարգութեանց
պէտք պիտի ըլլայ։ Իսկ համարաւորութեան մա-
սին զաւով, պատրիարքը այնպէս մը կարծեց, որ
իրեն վրայ անպատասխան ըլլալուն վրայ է,
որ այս հարցումը կընեն։ «Ինչ տուէք ինձ, որ
ինչ կը պահանջէք. այո, ես մասնեցի ազգը,

ես կերայ ազգին ստակները, ես փակեցի վա-
րժապետանոցը, ես ծախեցի ժողովուրդը, ամեն
ոճիր ես գործեցի, ես այսպէս պատրիարք եմ,
եթէ կուզէք կը մնամ, եթէ չէք ուզէք կը հրա-
ժարիմ։ Ժողովուրդեան մէջ յուզման ցոյցեր, բար-
կութեան նշաններ, պ. Պամբետտան կը յայտա-
բարէ թէ ինքն թշնամական ոգւով չէ որ հար-
ցում կընէ, բայց պատրիարքն ալ այս կերպով
պէտք չէ պատասխանէ։ Պամբետտան կուզէ մեկ-
նիլ, պատրիարքը կը կանչէ կտեմէ, որ եկուր նը-
ստէ, եթէ վատ չես, եկուր պատասխաններս մօթիկ
ըրէ։ Պամբետտան կուզայ կը նստի քիչ մը և կեր-
թայ, երեսփոխանք ումանք կը սկսին կամաց կա-
մաց իրարու դարձել ձեռքի տակէ, զարթոյ
ազգը պէս ժողովը ալեկոծեալ, փառաւորութիւն
կը յայտնէ պատրիարքին, պատրիարքը կը մեկ-
նի, ժողովը կը ցրուի, փառ տպաւորութիւն
մը կը մնայ։

Պատրիարք սրբազանին թերութիւնը այն է
որ ինքզինքը չը կրնար զսպել շատ անգամ ժո-
ղովի մը գլուխ եղողը, ժողովի մը կառա-
վարող իր անձին տէրը ըլլալու է, և շատ հա-
մարութիւն ունենաւ, և Պատրիարքը չը կրնար
ազգային ժողովըն անցնիլ, չը կրնար գտն
արհամարհել, որովհետեւ իր իշխանութիւնը այդ
ժողովըն առած է, և ամենամանր պարագայ
ներու մէջ ժողովըն կամքը, որ ազգին կամքն
է, այս է, ըսելով գործ տեսած է, ուստի այդ
ժողովի հետ վարուելու է։ Ամեն ժողովի
մէջ բարեկամ ալ, թշնամի ալ կը գտնուի։ Բայց
միւս կողմէ պատրիարքն ալ սովորական վիճակի
մէջ պէտք չէ նկատենք և պէտք է զգանք թէ որ
բան տարրեր են կաշխատել, ամեն կողմէ խոշ-
դատների, զեապանաց կողմէ անտարրերութեան
դէմ, դրամ չը կայ, պատրիարքարանի սը-
տուկը խեղճ, և առանց մարդու, առանց դը-
րամի, առանց մեծ աջակցներու աւելի ինչ կա-
րող էր ընել, հիւանդ, տկար անձ մը։